

OPONENTSKÝ POSUDEK

disertační práce Mgr. Drahomíry Frolíkové-Kaliszové

Možnosti poznání velkomoravských vlivů na počátky státu Přemyslovců (Na základě archeologických výzkumů na Pražském hradě a v Uherském Hradišti)

(Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, Praha 2011 – školitel Prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc.)

Dvoudílná práce obsahuje textovou část (194 stran) a obrazové přílohy (163 celostránkových vyobrazení). Textová část práce je rozdělena do osmi hlavních kapitol. V úvodu (kap. I; 6 str. textu) je jsou popsány východiska, cíle a metody práce, jakož i používaná terminologie. Kap. II (3 str.) je věnována poloze a přírodním podmínkám obou pojednávaných raně středověkých aglomerací – pražské a staroměstsko-uherskohradištské. V kap. III (7 str.) se píše o dějinách výzkumu obou lokalit, v kap. IV (5 str.) jsou tabulkově uvedeny písemné zprávy vztahující se k českému a moravskému území v 9. a na počátku 10. století. Pátá kapitola – „archeologické prameny“ – zaujímá největší část práce (127 str.). V následujících dvou kapitolách (VI a VII, 23+27 str.) je shrnut současný stav poznání pražské a staroměstsko-uherskohradištské aglomerace. V závěru (kap. VIII; 5 str.) je shrnuta celá problematika a stručně uvedeno vlastní srovnání obou aglomerací.

Základem disertace je zpracování osmi vybraných terénních výzkumů: čtyř na Pražském hradě a čtyř v Uherském Hradišti. Autorka se na těchto výzkumech sama podílela nebo jí byly poskytnuty, příp. přiděleny ke zpracování s ohledem na zastiženou nálezovou situaci, tj. situaci dotýkající se nejstaršího raně středověkého osídlení nebo opevnění obou lokalit. Tyto výzkumy se více nebo méně dotýkají tématu práce; obecně však platí, že je tento vztah velmi volný: skutečně relevantních informací vztahujících se k tématu práce je zde poměrně málo. To je má první připomínka k disertační práci: vlastního tématu práce, tj. poznání velkomoravských vlivů na počátky státu Přemyslovců se přísně vzato týká jenom malá část práce, resp. krátké pasáže v kap. I, III a VIII.

Patrně je to dáno nepříliš šťastným titulem práce: skutečně průkazných dokladů vlivu Mojžírovské říše na stát Přemyslovců je málo a tyto jsou spatřovány zejména v oblasti uměleckého řemesla, pokud ovšem necháme stranou historiky diskutované otázky počátků křesťanství nebo přenosu politického a hospodářského modelu na „následnické“ raně středověké státy středovýchodní Evropy.

Pod pojmem „vlivy“ se v archeologické literatuře objevuje vesměs široká škála možných interakcí, ať už je to přímé ovlivnění, šíření ideí, přenos technologií, import, dary, válečná kořist apod. Je to v pořádku, pokud se pojem předem takto široce vymezí. To nakonec autorka stručně udělala na str. 15 a 16. Co jí zde ale chybí, je definování prostého srovnání

obou lokalit: komparace, která by měla být vlastně základem, předpokladem a předstupněm následného definování možných „vlivů“. Autorka komparaci nedefinuje, ale provádí ji, a sice na základě čtyř kategorií pramenů: opevnění, osídlení, pohřbívání a keramiky. Výběr těchto kategorií i jednotlivých kritérií srovnání považuji za diskutabilní.

Srovnání dvou lokalit s atributem knížecí (panovnické) rezidence a sídla vrcholných církevních institucí by mělo být minimálně doplněno o další kategorie pramenů a další srovnávací kritéria. Postrádám zde otázky urbanismu osídlení včetně průběhu cest, topografie kostelů a rezidenčních objektů, hierarchie a funkce jednotlivých areálů. Sem patří i otázky dynamiky a intenzity osídlení.

Je třeba sledovat sídelní, hospodářské, demografické a jiné procesy na obou lokalitách a tyto podrobovat detailnímu srovnání. Neznamená to, že zde musíme za každou cenu dokládat vzájemné ovlivnění. Spíše předpokládáme paralelní vývoj s obdobnými základními atributy. Jejich studiem přispějeme jak k lepšímu uchopení problematiky každé ze studovaných lokalit, tak k lepšímu poznání centrálních aglomerací raného středověku obecně.

Přítomnost a konstrukce opevnění jsou jistě důležitými kritérii srovnání, ovšem při tak problematičtém zachování nejstarších fortifikačních prvků a zcela rozdílných strategických podmínkách obou stanovišť, jakož i problematičtém datování lze jen těžko definovat konkrétní „vlivy“ nebo alespoň styčné body.

V případě pohřebišť by bylo účelné zaměřit na nejvýznamnější pohřby včetně kostelních interiérových („dynastických“) hrobů. Nepovažuji za příliš důležité, že jsou tyto hroby v pražském prostředí vesměs mladší, principy by zde měly fungovat podobně.

V případě keramiky považuji za podružné detailní hodnocení některých technologických a morfologických znaků nebo etnografických paralel, naopak zde postrádám úvahy o organizaci a zejména profesionalizaci výroby keramiky, neboť ta může být znakem vyšší organizační struktury zajišťované centrálními funkcemi uvedených aglomerací. Projevem těchto procesů je na Moravě formování keramických okruhů blučinského, pomoravského, mikulčického. Je možné tento vývoj srovnávat s utvářením středočeských okruhů keramiky s límcovitou nebo kalichovitou profilací okrajů nebo se zduřelými okraji? V regionu Starého Města výrazně vystupuje tvarově a technologicky vyhraněný okruh „pomoravského typu“. Lze doložit vývoj a délku trvání tohoto okruhu? Chová se tento podobně jako Klanicův „typ 3“ v Mikulčicích (tj. mikulčický okruh dle Macháčka a Mazucha)?

K práci jako celku je potřeba podotknout, že jde o poctivě a kultivovaně sepsané hodnocení několika důležitých výzkumů na dvou klíčových lokalitách raného středověku. Jde o lokality navzájem blízké nejen z hlediska historického významu, ale i z pohledu historie a strategie výzkumu. Stav a vývoj poznání představují charakteristický znak dnešního obrazu obou aglomerací. Ač někdy lamentujeme nad kvalitou starých terénních prací a jejich dokumentace, je Borkovského Pražský hrad, podobně jako Hrubého Staré Město neopakovatelným fenoménem a významnou kapitolou dějin bádání a vývoje kulturního prostředí. (Samo detailní srovnání těchto dvou fenoménů by si zasloužilo zvláštní práci.)

Na autorčině přístupu je potřeba vyzdvihnout poctivost, s jakou se staví ke zpracování starších výzkumů – těch vlastních i „přijatých“. Ovšem platí, že správný výběr konkrétní zkoumané plochy k detailnímu zpracování je polovina úspěchu tohoto zpracování. A naopak sebelepší zpracování nevhodně zvoleného (z hlediska dochování archeologického kontextu, špatně

kopaného nebo hůře dokumentovaného výzkumu, stejně jako výzkumu postiženého povodní, požárem nebo jinou katastrofou) může být samo o sobě „katastrofou“. Samozřejmě Staré Město a Pražský hrad nejsou to co Mikulčice: v Mikulčicích můžeme v širším prostoru starého výzkumu položit novou sondu a tou ověřovat za pomoci nových metod konkrétní otázky výzkumu. To si v prostředí Starého Města a Pražského hradu nemůžeme dovolit. O to zodpovědnější a zásadnější je však otázka výběru ploch k řešení konkrétních otázek a výběr metod a postupů zpracování z hlediska efektivnosti a rentabilnosti celého studia.

Na práci D. Frolíkové-Kaliszové je třeba ocenit srozumitelný věcný styl a nestranný pohled na diskuse ohledně pražské keramiky, chronologie, vývoje Pražského hradu, jeho předpolí i podhradí a pod. Pro ne zcela zasvěceného badatele je to pomůcka k orientaci po značně nepřehledných vědeckých diskusích. Pro autorku práce je jistě důležité, že svou disertací uzavírá významnou etapu svého badatelského úsilí spojenou s Uherským Hradištěm.

Práci D. Frolíkové-Kaliszové doporučuji k obhajobě.

PhDr. Lumír Poláček, CSc.